

7-Мавзу: ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ИНФРАТУЗИЛМАСИ.

Режа:

- 1.Қишлоқ хўжалигида инфратузилманинг моҳияти ва аҳамияти
- 2.Ишлаб чиқариш инфратузилмасининг иқтисодий аҳамияти
- 3.Ижтимоий инфратузилма ва унинг қишлоқ хўжалигини ривожлантиришдаги роли

1.Қишлоқ хўжалигида инфратузилманинг моҳияти ва аҳамияти.

Агросаноатда ишлаб чиқаришнинг пировард натижаси нафақат бевосита қишлоқ хўжалигининг ривожланиши даражасигагина эмас, балки унга хизмат қилувчи тармоқларнинг ҳам ривожланиши даражасига боғлиқ. Қишлоқ хўжалигида маҳсулот ҳажмининг кўпайиши билан бирга моддий – техника ресурсларидан, зарур хом–ашёлардан, ёрдамчи материаллардан ва бошқалардан фойдаланиш миқдори ўсиб боради. Хўжаликларнинг электр–энергиясига, транспортга, алоқа воситаларига, маҳсулотни сақлаш учун омборлар ва бошқаларга бўлган эҳтиёжи ортиб боради. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришнинг техника – таъмирлаш хизматига, моддий–техника таъминоти ташкилотига, инженерлик, зооветеринария, агрокимё хизмати ва бошқа хизматларга боғлиқлиги ортади. Бунда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг зарур миқдорини олишга мослашган тармоқ ва ишлаб чиқаришларни ривожлантириш билан бир қаторда маҳсулотдан самарали фойдаланишни таъминловчи ва уни истеъмолчига етказиб берувчи ташкилотларни ривожлантириш ҳам муҳимдир. Иқтисодиётда бундай тармоқлар ва хизматларнинг тўпламини инфратузилма деб аташ қабул қилинган. Инфратузилма деганда, иқтисодий ва ижтимоий тақрор ишлаб чиқаришнинг меъёрий шароитларини таъминлашга қаратилган комплекс тармоқ ва ишлаб чиқаришлар тушунилади. У ишлаб чиқариш жараёнида пайдо бўладиган технологик, ишлаб чиқариш, иқтисодий ва ташкилий алоқаларни амалга ошириш йўли билан агросаноат мажмуининг самарали ҳаракат қилишга имкон беради.

Инфратузилма жамият ишлаб чиқарувчи кучларнинг ажралмас қисми ҳисобланади. У корхона ва ташкилотларнинг самарали фаолиятини таъминлайди ва агросаноат мажмуининг кўпроқ ва сифатлироқ пировард маҳсулот олишига йўналтирилган. Ялпи қишлоқ хўжалиги маҳсулоти ишлаб чиқариш пировард натижада бир томондан асосий ишлаб чиқариш фонди ва айланма воситалар билан, техника билан, жиҳозлар билан, малакали меҳнат ресурслар билан таъминлаш даражасига ва иккинчи томондан хизмат

кўрсатадиган ишлаб чиқариш ва хизматларнинг даражасига боғлиқ. Булар ичида агрокимёвий, зооветеринария, консултатив, ахборот ва бошқа хизматлар муҳим рол ўйнайди.

Инфратузилма қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини интенсивлаштиришнинг ва унинг самарадорлигини оширишнинг муҳим омилларидан биридир. Хом–ашё, материаллар, тайёр маҳсулотларнинг ўз вақтида етказиб берилиши кўп жиҳатдан хўжалик оборотида бўлган ресурслар ҳажмини аниқлаб беради.

Инфратузилма тармоқларини вужудга келтиришнинг бош шарт–шароити мамлакат иқтисодий потенциалининг умумий ўсиши ҳисобланади. Агросаноат мажмуи инфратузилмасини анча тез ривожлантиришнинг зарурияти унинг таркибига кирувчи тармоқлар ва ишлаб чиқаришларни ўстириш омилларининг ўзгариши билан боғлиқ.

Индустриаллаштириш, кимёлаштириш, мелиорасия ва ишлаб чиқаришнинг бошқа омилларини жадаллик билан ривожлантириш, фақат қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариш воситаларини миқдор жиҳатдан кўпайтиришгагина эмас, балки моддий–пул ресурсларидан анча самаралироқ фойдаланишни таъминлайдиган хизматлар тизимини ташкил қилишга таъсир кўрсатади. Бозор мунособатларининг ривожланиши шароитида инфратузилма тармоқлари ва ишлаб чиқаришнинг вазифалари деярли ўзгаради. Қишлоқ хўжалигини моддий ресурслар, техника, ускуналар билан таъминлаш тизими ташкил топади.

Агросаноат мажмуи корхоналарига моддий ресурсларни сотиш бўйича ҳаракатдаги ишлаб чиқариш ва хизматлар базасида турли хил ҳиссадорлик (аксиядорлик) жамиятлари, ширкатлар ва бошқалар ривожлантирилади. Моддий ишлаб чиқариш инфратузилмасининг муҳим вазифаси қишлоқ хўжалиги корхоналарини аста–секин ишлаб чиқаришга хизмат қилиш бўйича вазифаларни бажаришдан озод қилиш ва асосий ишлаб чиқариш фаолиятини кучайтириш ҳисобланади. Инфратузилма ишлаб чиқариш ҳажмини кўпайтириб бориш ва асосий турдаги қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг сифатини яхшилаш учун меъёрий шароитни яратишга қаратилган.

Инфратузилмага кирувчи тармоқлар, ишлаб чиқариш жараёнига бир хил таъсир кўрсатмайди ва ижтимоий такрор ишлаб чиқариш тизимида ўзига хос ўрнини эгалайди. Шу боисдан инфратузилма тармоқларини, уларнинг асосий белгилари бўйича гуруҳлаш амалий аҳамиятга эга. Инфратузилмаларни турлаш алоҳида элемент сифатида ҳам ва ижтимоий такрор ишлаб чиқариш тизимида бир бутун тармоқ сифатида уларнинг ўрнини аниқлаш имконини беради. У тармоқлараро алоқаларни ўрганишга ва

асосий ишлаб чиқариш тармоқлари ва хизмат қилувчи тармоқлар ўртасида оптимал нисбатни аниқлашга ёрдам беради.

Инфратузилма элементларининг кўп томонлама ҳаракатларини ҳисобга олган ҳолда уни аниқ бир белги бўйича турлаш қийин муаммо. Агросаноат мажмуи инфратузилмасининг барча элементларини тўртта белги бўйича қуйидагича гуруҳлаш тавсия этилади:

1.Ишлаб чиқариш жараёнига таъсири даражаси бўйича:

а) Ишлаб чиқариш

б) Ижтимоий

2.Худудий белги бўйича:

а) Халқ хўжалиги

б) Регион (худудий)

с) Локал

3.Тармоқ белгиси бўйича:

а) Тармоқлараро

б) Тармоқ ичида

4.Функционал белгиси бўйича:

а) Сфералар(соҳалар)

б) Қишлоқ хўжалигига хизмат қилиш бўйича

с) Маҳсулотни истеъмолчига етказиб бериш бўйича

Изоҳ: Ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилманинг самарадорлиги кейинги бобларда кенгроқ ўрганилади.

Халқ хўжалиги инфратузилмаси деганда, халқ хўжалигининг самарали фаолият кўрсатиши учун хизмат қиладиган тармоқ ва хизматларнинг тизими тушунилади. Булар, йирик инфратузилма комплекси бўлиб, мамлакат ягона энергетика тизими, ягона транспорт тизими, ягона алоқа тизими ва бошқалар ҳисобланади. Улар халқ хўжалигининг электр энергиясига бўлган эҳтиёжини кондиришга, почта, телеграф ва транспорт алоқаларини меъёрида таъминлашга хизмат қилади.

Худудий (регион) инфратузилма алоҳида иқтисодий туманларни ривожлантириш, худудий ишлаб чиқариш комплексларини вужудга келтириш билан боғланган. Локал ёки ишлаб чиқариш инфратузилмаси алоҳида корхоналар фаолиятини таъминловчи ишлаб чиқариш ва элементлардан ташкил топади. Бунга мисол қилиб, машина-ускуналарга техник хизмат кўрсатувчи ва таъмирловчи, энергетикага, омборхона ва совуткичларга хизмат кўрсатувчи ва таъмирловчи, хўжаликлараро ва хўжалик ичидаги қурулишлар бўйича ташкилотлар ва бошқаларни олиш мумкин.

Тармоқлараро инфратузилма иқтисодиётнинг кўпчилик тармоқларига биринчи навбатда, транспорт, электр таъминоти, алоқага хизмат қилишга

қаратилган. Тармоқ ичидаги инфратузулма аниқ тармоқнинг фаолиятига мослашган. Масалан, қишлоқ хўжалигининг тармоғи сабзавотчиликни жадал ривожлантиришни уруғчиликсиз, маҳсулотни сақлаш учун зарурий шароитларни яратмасдан, техника ва ускуналарни таъмирлаш ва уларга хизмат қилишни йўлга қўймасдан амалга ошириш мумкин эмас. Чорвачиликда тармоқ ичидаги ишлаб чиқариш инфратузилмасида муҳим ўринни ветеринария хизмати эгаллайди. Бундай хизматнинг зарурияти асосан тармоқда ишлаб чиқаришни ихтисослаштириш ва консентрасиялашни ривожлантириш шароитида юзага чиқади. Чорвачиликда тармоқ ичидаги инфратузулманинг вазифаси тармоқни ускуналар, препаратлар, приборлар ва асбоблар билан таъминлаш ва шу асосда ишлаб чиқаришнинг иқтисодий самарадорлигини кескин ошириш ҳисобланади.

Бевосита қишлоқ хўжалигига хизмат қилувчи соҳага машина ускуналарга техник хизмат кўрсатувчи ва таъмирловчи тармоқ ва корхоналар, шунингдек транспорт, мелиорасия ташкилотлари, агрохимия, ветеринария, ахборот хизмати, моддий техника таъминоти ва электрлаштириш тизими киради.

Маҳсулотни истеъмолга етказиб берувчи соҳага маҳсулотни тайёрлаш, транспортировка қилиш, сақлаш бўйича ташкилотлар киради. Агросаноат мажмуининг нормал фаолият кўрсатиши етарли миқдорда сақлаш хоналарисиз катта ҳажмли ва майда идишлар билан ҳамда бошқа қадоқлаш материаллари билан таъминламасдан туриб рўёбга чиқмайди.

2.Ишлаб чиқариш инфратузилмасининг иқтисодий аҳамияти.

Ишлаб чиқариш инфратузилмаси ишлаб чиқариш воситаларининг меъёрий ҳаракатини таъминловчи ва уларнинг узок вақт давомида ишга яроқлилигини сақлашга ёрдам берувчи тармоқларни ўз ичига олади. Ишлаб чиқариш инфратузулмаси таркибига бевосита қишлоқ хўжалигига хизмат қилувчи куйидаги тармоқлар киради:

- 1.Ишлаб чиқаришга мўлжалланган транспорт;
- 2.Таъмирлаш устахоналари;
- 3.Омбор ва совуқхоналар;
- 4.Коммуникация, почта ва телеграф алоқаси тизими;
- 5.Електр узатиш линиялари;
- 6.Техник хизмат кўрсатиш станциялари;
- 7.Илмий ишлаб чиқариш лабораториялари;
- 8.Ҳисоблаш марказлари;
- 9.Тайёрлаш, савдо корхоналари;

10.Моддий техника таъминоти;

11.Мелиорасия ва ирригасия иншоотлари.

Бундан ташқари унга яна махсус хизмат кўрсатувчи хизмат ва бўлимлар ҳам киради:

1.Ўсимликларни ҳимоя қилиш;

2.Агротехника;

3.Ветеринария;

4.Сунъий қочириш;

5.Техника таъмирлаш;

6.Ҳуқуқий.

Ишлаб чиқариш инфратузилмасининг шаклланишига кўп омиллар таъсир қилади. Булар ичида муҳимлари тупроқ иқлим шароити, жойнинг релефи, ер ҳудудининг конфигурасияси билан таъминланганлиги, ёпик жойлар ва йўллар, корхоналарнинг, ишлаб чиқариш объектларининг жойлашиши, қўлланиладиган технологиялар, ишлаб чиқаришни ихтисослаштириш ва концентрасиялаш даражаси. Бу омиллар кўп жиҳатдан бутун ишлаб чиқариш инфратузилмасининг таркибига ва ички хўжалик бўлинмаларининг катта кичиклигига ва корхоналар функционал фаолиятининг ўзига хос хусусиятларига боғлиқ. Қишлоқ хўжалигининг ишлаб чиқариш инфратузилмалари объектлари билан таъминланиши узок йиллардан бери анча паст ёки ўзгармасдан қолмоқда эди.

Ишлаб чиқариш инфратузилмаларининг муҳим йўналиши бўлган, қишлоқ хўжалигини қишлоқ хўжалиги техникаларини таъмирлаш бўйича оптимал қувватни ташкил этиш ва унга хизмат кўрсатиш, автогаражлар, техникаларни сақлаш, ҳайвонлар ва майдончалар қуриш, нефт омборлари ва ёқилғи мойлаш материаллари учун сақлаш жойлари қуриш кабиларга эътибор талабга жавоб бермайдиган даражада эди.

Қишлоқ хўжалигида ҳозир ҳам ишлаб чиқариш объектларини электрлаштириш учун ва электр узатиш линияларини кўриш учун етарлича маблағ ажратилмаяпти. Бу деҳқончилик ва чорвачиликда ишлаб чиқариш жараёнларига комплекс механизасияни қўллашни қийинлаштиради.

Ишлаб чиқариш инфратузилмасидан тежамли фойдаланиш пировард маҳсулот сифатини яхшилаш ва йўқотишларни қисқартиришда, маҳсулот бирлигига сарфланيدиган моддий-пул ва меҳнат харажатларини пасайтиришда намоён бўлади.

Ишлаб чиқариш инфратузилмаси иктисодий самарадорлигининг асосий курсаткичи булиб, инфратузилма бўлинмалари, хизматлари ва объектларини қуришга сарфланган харажатларнинг қопланиши ҳисобланади. Уни ҳисоблашда куйидаги формуладан фойдаланилади:

МХ ПМҚХК =

Бу ерда ХК –ишлаб чиқариш инфратузилмаси харажатларининг қопланиши, сўм;

ПМҚ- қишлоқ хўжалиги пировард маҳсулотининг қиймати, сўм;

МХ- ишлаб чиқариш инфратузилмасинияратишга қилинган моддий харажатлар, сўм Ҳисоб-китобларнинг кўрсатишича, қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқариш инфратузилмалари куришга сарфланган харажатлар 4-6 йилда қопланади.

3. Ижтимоий инфратузилма ва унинг қишлоқ хўжалигини ривожлантиришдаги роли.

Корхоналарнинг сифатли ишлаб чиқариш фаолиятини таъминлаш ходимларга меҳнат жараёнида ҳам ва иш кучини такрор ишлаб чиқариш жараёнида ҳам меъёрдаги шароит яратишни талаб қилади. Бу вазифани бажариш ижтимоий инфратузилма хизмати ва бўлинмалари зиммасига юклатилади.

Ижтимоий инфратузилма деганда, ишлаб чиқариш жараёнида ходимларнинг самарали ҳаракат қилиш учун зарурий шароитларни яратишга йўналтирилган жамият ишлаб чиқарувчи кучларининг бир қисмига айтилади. Ижтимоий инфратузилманинг бош вазифаси қишлоқ аҳолисининг ижтимоий-маиший шароитларини янада яхшилашдир. Ижтимоий инфратузилма тармоқлари бевосита пировард маҳсулот яратишда қатнашмайди, лекин ишлаб чиқариш жараёнини меъёр даражасида ривожлантириш учун шароит яратади. Ижтимоий инфратузилманинг роли шундан иборатки, улар ишлаб чиқаришнинг малакали кадрларга бўлган эҳтиёжини таъминлаш имкониятини беради, уларни такрор ишлаб чиқариш ва қишлоқ жойларида самарали ишлашларига ёрдам беради, меҳнат муҳофазаси ва техника хавфсизлигини таъминлайди. Бўлинмалар ҳам корхона ходимлари, ҳам уларнинг оила аъзоларининг коммунал-маиший эҳтиёжларини қондириш учун шароит яратишда қатнашади.

Ижтимоий инфратузилмада қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг ўзига хос хусусиятлари акс эттирилади. Ижтимоий инфратузилма объектлари, қишлоқ хўжалиги корхоналари ресурслари ва аҳолининг пул маблағлари ҳисобига, ҳамда уй-жой, мактабгача болалар муассасалари, мактаблар, маданият уйлари, поликлиникалар, алоқа тармоқлари ва бошқаларни ривожлантириш давлат инвестициясидан самарали фойдаланиш йўли билан яратилади. Қишлоқ жойлардаги ижтимоий бўлинмалар нафақат қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида банд бўлган ходимларга, балки корхона ҳудудида яшовчи аҳолининг бошқа қатламларига ҳам хизмат кўрсатади.

Қишлоқдаги ижтимоий инфратузилма хўжалик ҳудуди бўйича бўлиб-бўлиб жойлаштирилса, улардан самарали фойдаланишни қийинлаштиради. Қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқаришнинг мавсумий характери ижтимоий инфратузилма хизмати ва бўлинмалари ишида ҳам ўз изини қолдиради. Унинг яратилиши ва рационал ҳаракат қилиш, шу объектлар жойлашган қишлоқ хўжалиги корхоналари иқтисодиётининг ривожланиш даражасига боғлиқ. Ижтимоий инфратузилма бўлинмаларининг вужудга келишига хўжаликлар зарур бўлган моддий-пул ва меҳнат ресурсларини ажратадилар.

Қишлоқ хўжалигида ижтимоий инфратузилма объектларига уй-жой коммунал хўжалиги бўлинмалари тиббиёт ва мактабгача болалар муасасалари, умумий овқатланиш ташкилотлари, ўқув ишлаб чиқариш комбинатлари, меҳнат муҳофазаси бўйича хизматлар, спорт-соғломлаштириш ташкилотлари, ишчи ва хизматчиларга хизмат қилувчи транспорт, алоқа ва ахборот хизматлари киради. Барча хизматларни мақсадли йўналтирилганлигига, шаклланиш манбаларига, ҳудудий жойлашишига ва ишлаб чиқариш жараёнида қатнашиши бўйича икки гуруҳга бўлиш мумкин.

Биринчи гуруҳга хўжалик бўлинмаларига жойлашган, корхона маблағлари ҳисобига қурилган ва ишлаб чиқариш жараёнида ходимларнинг дам олиш ва техника хавфсизлиги, меҳнат шароитларини яхшилашга йўналтирилган объектлар тегишли. Бу гуруҳга деҳқончилик бўлинмалари ва чорвачилик фермаларидаги маиший хоналар, бўлинмалар умумий овқатланиш (буфетлар, тамадихоналар, ошхоналар) пунктлари, соғлиқни сақлаш, маданият ва дам олиш (профилакториялар, тиббиёт пунктлари, маънавият бурчаклари), ёнғинга қарши хавфсизлик пунктлари киради. Улар чорвачилик комплексларида, фермаларда, устахоналарда ва дала шийпонларида жойлаштирилади.

Иккинчи гуруҳни давлат ресурслари ва агросаноат бирлашмалари ва йирик корхоналарнинг махсус воситалари ҳисобига барпо этилган ва аҳолининг коммунал-маиший эҳтиёжларини қондириш учун мўлжалланган, қишлоқ хўжалиги корхоналари аҳоли пунктлари ҳудудида жойлашган объектлар ташкил қилади. Буларга уй-жой коммунал хўжалиги объектлари, маиший хизмат корхоналари, соғлиқни сақлаш (поликлиникалар, касалхоналар, амбулаториялар), спорт муассалари, мактаблар ва мактабгача муассасалар, маданият уйлари ва клублар, савдо ташкилотлари тегишлидир. Ижтимоий инфратузилманинг бу объектлари ижтимоий келиб чиқишидан ва меҳнатнинг қайси соҳага йўналтирилганлигидан қатъий назар қишлоқ жойларда яшовчи барча аҳолига хизмат қилишга қаратилган.

Қуйида ижтимоий инфратузилманинг таркиби келтирилган:

Корхоналарда ишламайдиган бўлинмалар ва хизматлар, Аҳолига хизмат кўрсатадиган ташкилот ва муассасалар Буфетлар, дўконлар Уй-жой коммунал хўжалиги, Дам олиш хоналари, маънавият бурчаклари, Маориф ва маданият Ошхоналар, дала тамаддихоналари, Спорт ташкилотлари, Ижтимоий инфратузулма, Аҳолининг ижтимоий инфратузулма хизматлари билан таъминланиши ижтимоий ишлаб чиқаришнинг иқтисодий самарадорлигига бевосита таъсир кўрсатади, чунки ходимлар яшаш ва дам олиш шароитларининг яхшиланиши, улар малакасининг ошиши меҳнат унумдорлигининг ўсишига имкон беради. Лекин, бозор муносабатларига ўтиш шароитида бу муҳим йўналишга етарлича эътибор берилмаган эди. Ҳозирда Республикада қишлоқнинг ижтимоий инфратузулма объектлари билан таъминланиш даражаси, даромадлар миқдори қишлоқ хўжалигининг малакали кадрлар билан мустаҳкамланишига ҳал қилувчи таъсир кўрсатади. Бундай шароитда деҳқончиликда фан-техника тараққиётининг ютуқларидан фойдаланишга катта имконият юзага келади. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, яхши ривожланган хизмат кўрсатиш шаҳобчалари қишлоқ хўжалиги ходимларига иш вақтидан унумли фойдаланишга, ўз шахсини ривожлантиришга катта эътибор беришга ва ижтимоий ҳаётга фаол иштирок этишга имкон беради.

Назорат учун саволлар

1. Қишлоқда инфратузулма тизимларини ривожлантириш зарурияти нималарга асосланади?
2. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариш инфратузулмаси таркибий қисмлари?
3. Ижтимоий инфратузулма тизимлари ва уларни ривожлантиришнинг иқтисодий аҳамияти?

Асосий адабиётлар.

1. Каримов И.А. Давлатимиз мулкани хусусийлаштириш ва кўп укладли иқтисодиёт асосларини шакллантириш. Т.: «Ўзбекистон» 1995 йил
2. Каримов И.А. Қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилиш. Агрармуносабатларнинг янгитурини шакллантириш. Т.: «Ўзбекистон» 1995 йил 58 бет.
3. Каримов И.А. Хусусийлаштириш жараёнларини чуқурлаштириш ва рақобатчилик муҳитини шакллантириш иқтисодий ислоҳотларини қиёс қилиш. Т.: «Ўзбекистон» 1995 йил 179 бет.
4. Каримов И.А. Деҳқончилик тарқиқи – фаровонлик манбаи. Т.: «Ўзбекистон» 1996 йил 58 бет.
5. Каримов И. А. Қишлоқ иқтисодиёти - юрт иқтисодиёти. Т.: 1996 йил 115 бет.
6. Каримов И.А. Бош мақсадимиз – мавжуд қийинчиликларга қарамасдан, олиб бораётган ислоҳотларни, иқтисодиётимизда таркибий ўзгаришларни изчил давом эттириш, хусусий мулкчилик, кичик бизнес ва тадбиркорликка янада кенг йўл очиб бериш ҳисобидан олдинга юришдир. Ўзбекистон Республикаси президенти Ислам Каримовнинг мамлакатимизни 2015-йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2016-йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган вазирлар маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маърузасидан. Халқ сўзи, 2016 йил 16-январ.
7. Абдуғаниев А. Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти фани бўйича мавзулар. Т. 2001 й.
8. Абдуғаниев А., Абдуғаниев А.А. Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти. Дарслик. Тошкент, Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси Адабиёт жамғармаси нашриёти, 2004 й.
9. Ергашев Р.Х. Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти. Дарслик.-Т.: экстеремумпресс, 2011.
10. Исмоилов А.Қ., Муртазаев О. «Қишлоқ хўжалик иқтисодиёти». Тошкент, «Молия» 2005
11. Жўраев Ф. Қишлоқ хўжалик корхоналарида ишлаб чиқаришни ташкил этиш. Дарслик. Т., Истиклол, 2004 й.
12. Муртазаев О. Пахтачилик агросаноат мажмуасининг самарадорлигини ошириш муаммолари. Тошкент «Фан», 2005.

13. Муртазаев О. Пахтачилик мажмуаси самарадорлигининг методологик масалалари. Т.: Иқт.фан.докт. илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертасия.Т.: 2009 йил.
14. Хакимов Р., Отақулов М., Юсупов Е., Юсупов М.С. Агросаноат мажмуаси иқтисодиёти. – (Ўқув қўлланма) Т., ТДИУ, 2004.-160 б.
15. Салимов Б.Т., Ҳамдамов Қ.С., Беркинов Б.Б., Хакимов Р., Юсупов М.С., Орипов М.А., Ўроқов Н.И. - Дехқон ва фермер хўжаликлари иқтисоди – (Ўқув қўлланма) –Т.: ТДИУ, 2004. – 176 б.
16. Умрзоқов И.Т., Тошбоев А.Ш., Рашидов Ш., Тошбоев А.А. Қишлоқ хўжалик иқтисодиёти ва менежменти.-Т.: Иқтисод-молия, 2008.

Хорижий адабиётлар

1. Андрей Барклей анд Паул W. Барклей. Принциплес оф Агрисултурал эсономисс. УСА. 2013
2. Давид л. Дебертин. Агрисултурал Продустион эсономисс. Сесонд эдितिон. 2012.
3. Герге W. Нортон эт ал. эсономисс оф Агрисултурал Девелопмент. Сесонд эдितिон. 2010
4. Др.НСунанда. Принциплес оф Агрисултурал эсономисс. Лестуреноте.
5. Добрынин В.А. Экономика селского хозяйства. М.: «Колос» 1990 г,
6. Емелянов А.М. Экономика селского хозяйства. М.: «Экономика» 1994 г.

Қўшимча адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг «Мулкчилик тўғрисида»ги қонуни. «Ўзбекистон Республикаси қонун ва фармонлар» 1992 йил 29 бет.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Ижара тўғрисида»ги қонуни. «Ўзбекистон-нинг янги қонунлари» № ; Т.; «Адолат» 1993 йил.
3. Ўзбекистон Республикасининг «Тадбиркорлик тўғрисида»ги қонуни. «Ўзбекистон янги қонунлари» № 2 Т.: «Адолат» 1991 й.
4. Ўзбекистон Республикасининг «Дехқон хўжалиги тўғрисида»ги қонуни. «Ўзбекистон янги қонунлари» № 6. Т.: «Адолат» 1998 йил 229 бет
5. Ўзбекистон Республикасининг «Давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида»ги қонуни. «Ўзбекистон янги қонунлари» Т.: «Адорлат» 1993 йил 6-сон.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони «Иқтисодий ислохотларни янада чуқурлаштириш, хусусий мулк манфаатларини ҳимоя қилиш ва тадбиркорликни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»

- 1994 йил 21 январ № 3 745. Ўзбекистон Республикаси «Фармонлар ва қарорлар» Т.: «Ўзбекистон» 1994 йил 7-бет.
8. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори «Қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислохотларни амалга оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» 1994 йил 23 феврал. Ўзбекистон Республикаси «Фармонлар ва қарорлар» Т.: «Ўзбекистон» 1994 йил.
 9. Каримов И.А. Қишлоқ хўжалик тараққиёти-тўкин ҳаёт манбаи. -Т.: Ўзбекистон, 1998.
 10. Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз – жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишдир. -Т.: Ўзбекистон, 2005, - 92 б.
 11. Каримов И.А. “Мамлакатимизни модернизация қилиш ва кучли фуқоролик жамияти барпо этиш – устувор мақсадимиздир. Халқсўзи. 2010. 28-январ.
 12. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида.-Т.: Ўзбекистон, 2011.
 13. Муртазаев О., Ганиев И.М., Ҳасанов Ш.Т., Аҳроров Ф.Б.– Аграр сиёсат ва қишлоқ хўжалик бозорлари. (Ўқув қўлланма) – С.: 2009.

Интернет сайтлари:

<http://www.gov.uz>

<http://www.ziynet.uz>

http://есoномисс.узрепорт.уз/newс_y_112571.хтмл

<http://www.реф.уз>

<http://www.стат.уз>

<http://www.мф.уз>

<http://www.агро.уз>

<http://www.минтруд.уз>

<http://www.мфер.уз>

<http://www.минесономй.уз>